

УДК 327(71)(045)

А.В. Жигір, А.В. Трофименко

СТАНОВЛЕННЯ КОНЦЕПЦІЇ «БЕЗПЕКИ ОСОБИ» ЯК ОСНОВИ ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ КАНАДИ

У статті представлено аналіз процесу становлення концепції «безпеки особи» як основи зовнішньої політики Канади. Автори встановили фактори, під впливом яких Канада обрала саме цю модель забезпечення безпеки, визначили основні етапи її становлення у канадській зовнішній політиці, умовно виділивши чотири основні етапи. Виокремлено ключові принципи цієї концепції, яких дотримується Канада у зовнішньополітичній діяльності. Окрема увага приділена механізмам її реалізації, а саме діяльності Канадського агентства міжнародного розвитку.

Ключові слова: безпека особи, міжнародна безпека, миротворчість, зовнішня політика Канади, Канадське агентство міжнародного розвитку (КАМР).

В умовах глобалізації відбувається формування нового світового порядку, який здійснюється шляхом універсалізації та уніфікації міжнародних стандартів у всіх сферах. Науково-технічний прогрес, створення єдиного світового ринку товарів та послуг, необмежений рух капіталу, підвищення ролі ТНК в світових процесах, впровадження новітніх електронно-інформаційних технологій зробили світ більш динамічним, сприяли виникненню нових загроз безпеки, спонукали пошук шляхів подолання та запобігання регіональним, військовим конфліктам, трансформацію підходів до питання забезпечення безпеки на національному, колективному рівнях, а також на рівні окремої особи.

Особливий інтерес серед цих підходів представляє дослідження концепції «безпеки особи», яка переміщує фокус з держави на індивіда як основного суб'єкта міжнародних відносин. Дана концепція є відносно новим механізмом у розв'язанні сучасних конфліктів, ставить однією із своїх головних цілей реалізацію основних потреб людини в умовах глобалізації та взаємозалежності в гнучкому балансі з інтересами суспільства та держави. Цей тонкий баланс вимагає об'єднання різних видів діяльності, підтримки універсальних цінностей, визнання і повагу різноманіття ідентичності і культур.

Значний внесок в розробку концепції «безпеки особи» внесла Канада, що розробила власний підхід до її розуміння та впровадження. Після розпаду біполярної системи міжнародних відносин Канада переглянула свою зовнішньополітичну доктрину, поклавши в її основу зазначену концепцію. Сьогодні зовнішня політика Канади заснована на реалізації цієї моделі шляхом широкомасштабної взаємодії в рамках міжнародних організацій, взаємодії з громадським суспільством, донорства, проведення операцій з миротворчості та миробудування тощо. Значний науковий інтерес представляють передумови та процес становлення «безпеки особи» як основи канадської зовнішньополітичної доктрини, а також особливості її реалізації на сучасному етапі, що допомогло державі знайти власне місце на міжнародній арені.

Об'єктом даного дослідження є концепція «безпеки особи» як основа зовнішньої політики Канади, предметом виступає процес її становлення та реалізації. Метою статті є встановити основні етапи та виокремити тенденції формування концепції «безпеки особи» як основи зовнішньополітичної доктрини Канади. Тематика канадської моделі безпеки не стала предметом окремих вітчизняних досліджень, українські вчені більше зосереджують увагу на основних напрямках зовнішньої політики Канади. Серед науковців, що присвятили свої дослідження зазначеній тематиці слід виокремити Бадуеса Ч., Кулпера Р., Ізраєляна Е. В., Володіна Д., Сокова І. А., Касьянову А. та інших.

Сьогодні Канада є одним з найвпливовіших акторів міжнародних відносин, діяльність якої направлена на розроблення нових концептуальних підходів до «безпеки особи». Сама концепція як основа зовнішньої політики Канади формувалася під впливом низки як внутрішніх, так і зовнішніх факторів. Серед них велику роль грає геополітичне положення держави, особливості формування Канади як незалежної багатонаціональної держави, високий рівень розвитку громадянського суспільства тощо.

Особливий підхід до вирішення безпекових проблем, у першу чергу, відокремленістю Канади з трьох сторін від інших держав трьома океанами, що слугують їй захистом від іноземного вторгнення та військових загроз, межуванням із Сполученими Штатами Америки, що суттєво переважають Канаду за чисельністю населення та за обсягом ВВП [3]. Таке геополітичне положення Канади обумовило пошук Канадою власного місця на міжнародній арені, можливості виходу країни з політичної тіні США, що є найбільшим торговельно-економічним її партнером, найближчим військовим і

політичним союзником. Результатом такого пошуку стала схильність країни до багатостороннього підходу до розв'язання проблемних питань і конфліктів, активізація участі Канади в рамках низки міжнародних організацій, таких як ООН, НАТО, ОАД, ОБСЕ [4].

Колоніальне минуле Канади, еволюційний шлях отримання нею незалежності обумовлює пріоритетність політичних, а не силових методів розв'язання конфліктів, канадські дипломати відомі своєю майстерністю у пошуку компромісів між сторонами. А багатонаціональний склад населення Канади як держави іммігрантів, наявність та активність етнічних груп у рамках політики канадського мультикультуралізму спонукає канадську владу до надання гуманітарної допомоги та дипломатичної підтримки іншим державам, зокрема країнам «третього світу». Одним з головних факторів формування національної стратегії на засадах «безпеки особи» стало розвинене громадянське суспільство, основними інтересами якого є забезпечення прав і свобод людини та громадянина як всередині Канади, так і за її кордонами, крім того багато канадських неурядових організацій, зокрема з охорони навколишнього середовища, захисту прав, проявляють свою активність на міжнародній арені [9].

Під впливом цих основних факторів відбувалося становлення концепції «безпеки особи» як основи зовнішньої політики Канади, у цьому процесі можна умовно виділити декілька етапів.

Перший етап бере початок наприкінці 1940-х років, коли відбулася зміна правлячих кіл політичної еліти. Після уходу з політичної арени у 1948 року В. Л. Макензі Кінга завершився період ізоляціонізму у зовнішній політиці країни. Нове керівництво на чолі з Л. Сен-Лораном і Л. Пірсоном представили Канаду як впливового актора міжнародних відносин за допомогою активної діяльності у сфері забезпечення міжнародної безпеки. У 1956 року під час Суецької кризи, Л. Пірсон, прем'єр міністр Канади, представник Канади в ООН, виступив ініціатором створення Надзвичайних сил ООН з підтримання миру. Тоді було розширене поняття «миротворчих операцій» до «операцій на користь миру», що ставило безпеку мирного населення в центр уваги міжнародної спільноти [10].

З приходом до влади адміністрації П. Трюдо у 1968 році зовнішньополітичний курс було скореговано. Результати були представлені у Білій книзі «Зовнішня політика для канадців», що складалася з 6 частин. В ній йшла мова про активізацію відносин з країнами Європи, басейну Тихого Океану, Латинської Америки та щодо діяльності у міжнародних організаціях. Помітно менше приділялося уваги міжнародній посередницькій діяльності країни в операціях ООН (на відміну від уряду Л. Пірсона та його «тихої дипломатії»). Причиною тому стали внутрішні кризи держави, зусилля реформаторського уряду П. Трюдо звільнити країну від політичних обов'язків, що не відповідали інтересам канадського суспільства на фоні залежності від США у сфері економіки, культури, освіти, наростання мовної проблеми (питання сепаратизму Квебеку) тощо [8].

Наступний етап становлення концепції бере початок у 1990-х роках. Новий уряд Канада визначив такі пріоритети зовнішньої політики, як багатостороння дипломатія в рамках міжнародних організацій (ООН); акцентування зусиль на військово-політичних аспектах миротворчої діяльності; можливість виконання посередницьких функцій у відносинах Заходу і країн «третього світу» [11].

Активного розвитку концепція «безпеки особи» набула у 1993 році. Вона була представлена урядом Ж. Кретьєна, який належав до ліберальної партії. Перша згадка терміну «безпека особи» з'являється у матеріалах про співробітництво між Канадою та Норвегією у проведенні миротворчих операцій ООН у 1960-х роках (так звана вісь Осло – Оттава). Постало питання про необхідність спрямування уваги світової спільноти не на

безпеку держав, підтримка якої здійснюється військовим шляхом або проведенням політики стримування, а за допомогою цивільного права та рівномірного розподілу ресурсів, охорони навколишнього середовища та охорони здоров'я. Пізніше, концепція «безпеки особи» включила в себе економічні та природоохоронні фактори і безпосередньо фізичну безпеку окремого індивіда [1].

Високий рейтинг Канади в світі багато в чому забезпечили її ініціативи та участь в операціях ООН з підтримання миру (ОПМ). Особливу увагу уряд Канади приділив наступним напрямкам: інтелектуальна направленість на пошук ідей, концепцій та стратегій поліпшення управління у країнах, що розвиваються; розширення інтересів жінок, дітей та населення у пост – конфліктному миро будівництві; гендерна рівність (у 1973 році Канада стала першою країною, яка залучила жінок до виконання ОПМ); високий рівень підготовки військових кадрів [3].

Другий етап охарактеризувався інституалізацією «безпеки особи», яку запропонував міністр закордонних справ Канади Л. Ексуорсі (1996 – 2000 роки). Він розглядав дану концепцію за двома напрямками: в межах канадської зовнішньої політики і в широкій міжнародній системі. Була розгорнута кампанія з підписання «Договору про заборону випробування, виробництва, передачі та зберігання протипіхотних мін» (1996 – 1998 рр.), Оттавська конвенція отримала широкий резонанс у світі. Канадські дипломати виступили з пропозицією і домоглися створення Міжнародної комісії ООН з питань втручання і державного суверенітету (1999 – 2000 рр.), а неурядові організації країни склали ядро й грали провідну роль у створенні міжнародної коаліції з «безпеки особи» (Human Security Network). Канаді належав ряд ініціатив у області захисту дітей в умовах збройних конфліктів (з 1996 р.) і боротьби з нелегальною торгівлею легкою зброєю (з 1996 р.). Крім того, країна зробила великий внесок у створення Міжнародного кримінального суду [4].

Косовський конфлікт 1998 – 1999 років продемонстрував гостру необхідність вироблення принципів і критеріїв зовнішнього втручання в хід сучасних збройних конфліктів. Канада запропонувала визначити позицію міжнародної спільноти з питання гуманітарної інтервенції. З ініціативою про створення відповідної міжнародної комісії на саміті тисячоліття у вересні 2000 р. виступив прем'єр-міністр Канади Ж. Кретьєн. Доповідь канадських представників містила ряд принципово важливих моментів: підтверджено значимість державного суверенітету, який передбачає подвійну відповідальність і обов'язок держави поважати суверенітет інших країн і захищати права і гідність людей всередині своїх кордонів, запропоновано повністю відмовитися від терміну «гуманітарна інтервенція» і замінити його терміном «втручання» або «військове втручання з метою захисту цивільного населення», замість «права на втручання» рекомендувалося розглядати «відповідальність із захисту», обґрунтована правомочність втручання в конфлікти в надзвичайних ситуаціях (коли мають місце масові вбивства, масштабний геноцид і етнічні чистки), головна роль у прийнятті рішень про застосування сили належить Раді Безпеки ООН [8].

Наступний прем'єр-міністр Канади П. Мартін домігся також обговорення проблеми «відповідальності із захисту» на саміті Франкофонії 2004 року в Уагадугу (Буркіна-Фасо). Наступним етапом узгодження позицій була робота міжнародної групи високого рівня щодо існуючих загроз, яка узагальнила і підтвердила визначення та поняття, представлені в доповіді МКВВГС [7].

Реформування не оминуло канадські військові підрозділи, зокрема, якщо раніше вони формувалися за рахунок військовослужбовців, то на сучасному етапі їх майже замінили поліцейські підряди, що спеціалізуються на проведенні тренінгів у зонах конфлікту. Група поліцейських як частина місії ООН була відправлена у 1989 в Намібію.

Відмова від військових методів втручання і опора на концепцію «безпеки особи» не змогла вберегти людей від загибелі. В тому числі й канадський підрозділ «блакитних касок» згідно з даними на 2012 р. втратив близько 120 людей, що загинули у ході ОПМ [14].

Після залишення міністром закордонних справ Канади Л. Ексуорсі своєї посади в 2000 р. концепція «безпеки особи» стала розглядатися як другорядна, але багато її елементів вже стали складовою теорії і практики міжнародних відносин, мали істотний вплив на розвиток зовнішньополітичних підходів, що застосовувалися Канадою надалі [12].

Третій етап включає період прем'єрства лідера консерваторів Стівена Гарпера (2006 – 2015 рр.), за керівництва якого Канада відійшла від концепції глобального гравця, зменшила військовий контингент у миротворчих операціях та знизила фінансування міжнародних урядових організацій з надання гуманітарної допомоги [6].

Четвертий період становлення концепції як основи зовнішньої політики розпочався після приходу до влади у 2015 р. нового прем'єр-міністра Джастіна Трюдо, лідера ліберальної партії, миротворча діяльність як провідний напрямок зовнішньої політики Канади значно змінилася. Події Арабської весни 2011 року, війна в Сирії, криза на сході України, міграційна криза, збільшення терористичних атак на території Європи та боротьба з «Ісламською державою» підштовхнули Канаду до активізації діяльності на міжнародній арені як країни-миротворця, що сформувало наступний етап становлення власної стратегії зовнішньої політики в рамках концепції «безпеки особи». У передвиборчій кампанії Дж. Трюдо заявив про відновлення ролі Канади як глобального гравця на міжнародній арені. За період з 2016 по 2020 р. була прийнята нова стратегія, згідно з якою майже вдвічі було збільшено статті бюджету щодо надання фінансової та гуманітарної допомоги країнам, що перебувають у стані військового конфлікту [10].

Для реалізації концепції «безпеки особи» Канада виробила власні механізми, одним з яких є Канадське Агентство Міжнародного Розвитку (КАМР). КАМР є федеральним державним органом, відповідальним за виконання офіційної програми Канади з надання допомоги. Головна мета – сприяння сталому розвитку, зменшення бідності та створення більш безпечного, справедливого і процвітаючого миру. Організація була створена в 1968 році, на чолі з ліберальним урядом П'єра Трюдо, діяльність організації спостерігається більш ніж у 100 країнах світу, її бюджет складає приблизно 2,1 мільярда канадських доларів на рік. КАМР фінансує програми для НУО з питань охорони здоров'я, демократії та розвитку молоді [14].

Існує також Канадський фонд підтримки місцевих ініціатив (КФПМІ), але він менш популярний. Це програма, яка підтримує відносно малі проекти, які реалізуються місцевими громадами та іншими народними об'єднаннями, сільськими радами, жіночими групами або кооперативами. Головною метою є створення можливостей для дітей та молоді у розвитку демократичних цінностей. Проекти спрямовані на розширення прав і можливостей громад [5].

Таким чином, під впливом низки зовнішніх та внутрішніх факторів в результаті пошуку шляхів підвищення ролі держави на міжнародній арені Канада обрала концепцію «безпеки особи» як основи своєї зовнішньополітичної доктрини, основними принципами якої є демократичні реформи, підтримання фундаментальних права та свобод людини, участь у миротворчих місіях під егідою ООН та НАТО, надання фінансової допомоги країнам, що розвиваються, надання висококваліфікованих інструкторів у військовій сфері, захист прав жінок та дітей, екологічна безпека, боротьба з тероризмом, фізична безпека окремої особи в ході міжнародних конфліктів тощо.

У процесі становлення цієї концепції в рамках зовнішньої політики Канади можна умовно виділити чотири етапи. Перший етап (1948 – 1993 рр.) характеризується відходом від політики «ізоляціонізму», закладенням принципів концепції «безпеки особи» в зовнішньополітичну діяльність Канади. Другий етап розпочався з приходом до влади уряду Ж. Кретьєна (1993 – 2006 рр.) та інституалізацією основ концепції «безпеки особи», головним ініціатором та теоретиком якої виступив Міністр закордонних справ Канади Л. Ексуорсі, що обґрунтував необхідність розглядати міжнародну безпеку виходячи з потреб індивіда. Третій етап відноситься до прем'єрства С. Гарпера (2006 – 2015 рр.), під час якого фокус було перенесено на внутрішню політику, спостерігалось зменшення активності Канади в миротворчих операціях та надання фінансової допомоги в цілях забезпечення «безпеки особи». Четвертий етап розпочався з приходом до влади ліберального уряду на чолі з Дж. Трюдо в 2015 р., який прагне повернути державу до ідеї миробудівництва та забезпечення «безпеки особи» як провідного напрямку зовнішньої політики. Процес становлення концепції «безпеки особи» в канадській зовнішній політиці демонструє прихильність до її принципів ліберальних кіл держави, за правління яких були створені також механізми її реалізації, серед яких провідну роль відіграє КАМР та КФПМІ, що спеціалізуються на наданні міжнародної гуманітарної допомоги.

Список використаної літератури

1. Белей С.И. Концепция «безопасности личности» во внешней политике Канады после окончания «холодной войны». URL: http://ars-administrandi.com/article/Belei_2014_2.pdf.
2. Володин Д. Канада в новой системе европейской безопасности // Мировая экономика и международные отношения. 2010. №5. С. 72-82.
3. Исраелян Е.В. Канада и миротворчество // Канада: взгляд из России. Экономика, политика, культура. М: Анкил, 2002. С. 191. URL: <http://racs.ru/books/book2002-1.htm>.
4. Касьянова А. Канада и «безопасность личности»: концепция и политика: характерные особенности внешней политики Канады // США, Канада, экономика – политика – культура. 2002. № 8. С. 36–53.
5. Неправительственные организации Канады. URL: <http://www.iskran.ru/portal/canada/c-nongov.html>.
6. Соков И.А. Особенности канадской политической культуры во внешней политике и дипломатии // URL: https://biblioclub.ru/index.php?page=author_red&id=74096.
7. Badues Ch. Canada's continuing engagement with United Nations Peace Operations // Canadian Foreign Policy. Spring 2010. P. 45–61. URL: <http://www.un.org/en/peacekeeping>.
8. Bush K. Towards a Balanced Approach to rebuilding War – Torn Societies // Canadian Foreign Policy. Winter 1995. URL: <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/11926422.1995.9673074>.
9. Culper R. Canada, Hipocrates, and the developing World // Toward a Coherent Foreign Policy for Canada. Canada among nations. 2006. Ottawa, NPSIA. P.339 –352. URL: http://www.mqup.ca/canada-among-nations--2006-products-9780773531703.phpdocuments/capstone_eng.pdf.
10. Foreign Policy for Canadians // Canada, Department of External Affairs. Foreign Policy for Canadians. Ottawa. 1970. URL: <http://ccr2p.org/mandate>.
11. Gammer N. From Peacekeeping to Peacemaking: Canada's Response to the Yugoslav Crisis. URL: <http://www.jstor.org/stable/j.ctt80tpk>.
12. Maclean George Canadian Foreign Policy: Values, Principles, and Interests. URL: http://kki.gov.hu/download/d/e9/b0000/Tanulmanyok_2009_07_%5Búj_publicáció_%5D.pdf.

13. The Canadian Contribution to United Nations Peacekeeping. URL: http://unac.org/wpcontent/uploads/2013/07/CdnUNPkpgBooklet_e.pdf.

14. The Canadian International Development Agency CIDA. URL: http://www.who.int/workforcealliance/members_partners/member_list/cida/en.

Стаття надійшла до редакції 01.10.2018 р.

A. Zhyhir, A. Trofymenko

FORMATION OF THE CONCEPT OF «HUMAN SECURITY» AS THE BASIS OF CANADIAN FOREIGN POLICY

The formation of a new world order in the conditions of globalization carried out through universalization and unification of international standards in all spheres. Scientific and technological progress, the creation of a single worldwide market for goods and services, unrestricted movement of capital, increasing the role of transnational corporations has made the world more dynamic. To a considerable extent these factors have contributed to the emergence of new security threats, prompted the searching ways to overcome and prevent regional military conflicts. Solutions to this situation are being sought through innovative approaches for transformation of security issues at the international, national, collective and individual levels. The concept of "human security" directed on the human as the main subject of international relations. This is a new mechanism in solving contemporary conflicts by the realization of the basic human needs in the conditions of globalization and interdependence of the interests between society and the state.

The article analyzes the current information on the process of developing the concept of "human security" as the basis of Canadian foreign policy. The authors identified the factors that affected this particular security model in Canada: the geographic location of the state; state-building processes; the vibrant civil society; the borderline with the USA; the multinational composition of Canada as a state of immigrants; the presence and activity of ethnic groups within the framework of Canadian multiculturalism policy.

The author defines four stages of development of the concept "human security" in Canada's foreign policy. The first stage (1948 – 1993) is characterized by a departure from the policy of "isolationism". The second stage (1993 – 2006) have begun with the coming to power of the Government of J. Cretien which include the institutionalization of the fundamentals of the concept, the main initiator and theorist of which was Minister of Foreign Affairs of Canada L. Axworthy. The third stage (2006 – 2015 relates to prime minister) S. Harper during which the focus was shifted to domestic politics, decrease in the number of peacekeeping operations and financial assistance The fourth stage has been marked by the coming to power of a liberal government led by J. Trudo in 2015, which seeks to return the state to the idea of world-building and to ensure the "human security" as the leading direction of foreign policy. Particular attention is paid to the mechanisms for its implementation through the activities of the Canadian International Development Agency.

Key words: Human Security, international security, peacekeeping, Canada's foreign policy, Canadian Agency of International Development (CIDA).